

**Exercitatio Theologica Secunda In Sententiam Salomonis Proverbiorum Cap. XVI,
vers. 4. ... Omne operatur Dominus in hoc responsum suum, & impium quoque in
diem malum**

Argentorati: Typis Pastorianis, 1697

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn86154790X>

Druck Freier Zugang

49. el. 5.

51

Fa - 1092 (51.)

1. Phil. Dav. Kraeuterus de eo, quod sublime est in oratione
adu. Interp. Wertheimensen ad Gen. 1.3. Jenae 1738.
2. Jo. Meisner de imagine Dei in homine ante lapsum ad Gen. 1.
v. 26. 27. Witteb. 1676. rec. ib. 1703.
3. 4. 5. Jo. Chr. Klemmius de protoplastorum serpente
ad Gen. III. 1 ff. Tubingo 1730. & 39.
6. Albertus Schumacher de επιτομῇ sacrificii Abelis ad
Gen. IV. 4. Brema 1718.
7. Christi. Lud. Schlichter de iride eiusq. emblemate ad Gen.
Gen. 1x. 12-17. Hala 1739.
8. Jo. Georg. Neumannus de mensura peccatorum impleta
ad Gen. xv. 16. Matth. xxiii. 32. Witteb. 1702.
9. Pet. Zornius de fisco iudaico eiusq. calumnia S.C. fabula
ad Gen. xxi. 10. Ies. vii. 8. Matth. III. 10. Luc. 11. 2. 3.
& Act. v. 37. Sedinii 1732.
10. Gust. Georg. Zeltneri Schilo nodis solutus ad Gen. xlv. 10.
Altorfii 1710.
11. Abrah. Calovius de regali sacerdotio ad Exodi xix. 5. 6.
& 1 Pet. II. 9. Witteb. 1679. rec. ib. 1701.
12. Gustav. Peringerus de Asafeta, s. hircu emissario ad
Levit. xvi. Vpsalia 1663.
13. 14. Jo. Wissmull de hircu emissario ad Lev. xvi. Gene
1664 & 68.
15. Jo. Joach. Schröderus de hircu emissario eiusq. ritibus
& mysterio. Marb. 1725.

16. Dav. Richteri physiognomia Davidis. Jena 1775. ad Leuil.
xxi. 16 ff. Jena 1715.
17. a. Jo. Frey vindicta loci Num. vi. 22 ff. a detorsionibus West-
heimensis Pentateuchi Interpretis. Jena 1739.
17. b. Jo. Legat. Reckenbergi disputatiuncula de Ebraeor.
electis s. studiosis ad Jo. Frey. 76. eod.
18. A. C. Gadenholtz de immunditie ex contrectatione
mortuorum secund. legem Mosaicam Num. xix. Helss.
1708.
19. Jo. Cass. Hafewang de Bileamo incantatore & Propheta
periodico. Witteb. 1739.
20. Jo. Dav. Grillo Deum Trium esse ex Deut. vi. 4.
assertum. Franc. ad Radr. 1736.
21. Mich. Chr. Rasmeyer de Aaron viri sancto tribus
Levi, typo Christi ex Deut. xxxiii. 9. Gryph. 1738.
22. Jo. Mich. Lorentz de suppliciis Achanis ex Josue vii. Argentor. 1735.
23. Petr. Breiter de mirando folio et luge in hemisphaerio. Gubso.
nis et Ayalonis ad mandatum Josue statum ad Jos. xii. 13. Jena 1739.
24. Carol. Ludov. Gohfeld De Rutha nocte Profum incitante, et ab aliorum
criminationibus vindicata ad Ruth iii. 2-10. Ged. 1729.
25. El. Siebertadi Theologus heres, ab Elia olim propheta in calcipia
corruptissima olim expressus ad 1 Reg. xix. 10. Argentor. 1722.
26. Haac. Trashtas exenitatio ad P. inscriptionem Psalmi xxxiv Davidis.
Argentor. 1699.
27. Anonjmi meditatio de Jesu Christo victore, praevidam distributore.
Ger. 17 ad P. lxxviii. 19. Gerae. 1729.
28. Christiani Edg. Schwandau de expiatione hys loco facta ad P. li. 9.
Lips. 1798.
29. Theod. Dassonius de lustratione Hebraeorum ad Ps. li. 9. et Heb. ix. 13. 14.
1692. rec. Witteb. 1735.

30. Corn. Dieter. Korkius in Palen XCI. Helupt 1729.
31. Jo. Henr. Berolin disf. in St. CXIII. Angel. 1708.
32. Eund. observationes miscellae ad St. CXIV ibid. 1712.
33. St. Taufhien ex coritatione in sententiam Salomonis Romab. XVI. 4. ibid. 1695.
34. St. Taufhien ex coritatione in sententiam Salomonis Romab. XVI. 4. ibid. 1695.
36. Gastau. Jong. Selmer de aurora fidei, inter rationis sanctas emergente.
ad St. VIII. 19. 20. Actosf. 1729.
37. Programma academicae Jübingensis ad St. XXXI, 22. 26. St. Gut. 1729.
38. Jo. Christi. Heberstreich de Barons ad illustandum St. 1155 Rech.
VIII. 17. Lipf. 1713.
39. Dan. Offeninger de Dan. Michael Angelorum auxiliatore. ad Dan. X. 13.
Argem. 1713.
40. Programma academicae Helupt. de Michael Archangelo. ad Dan. X. 13. cl.
St. Helupt. 1722.
41. Stor. Ludou. Königs nauch de judae Israels virga super napelam promissa.
ad Nich. II. 14. Jen. 1739.
42. Act. Merom. Verpoortseus de justitia fidei ad St. II. 3. 4. Jed. 1736.
43. Jo. Geor. Michaelis de viro stante inter muros. ad St. I. 7. Hal. 1733.
44. Programma de Spitu Gratie ex St. XII. 10. Helupt 1731.

16. D
17. a
17. b
18. a
19. D
20. D
21. M
22. D
23. D
24. C
25. D
26. D
27. D
28. C
29. D

[Faint, mostly illegible handwritten text in a cursive script, likely German, covering the main body of the page. The text appears to be organized into paragraphs or sections corresponding to the marginalia on the left.]

I. N. D. N. I. C.

EXERCITATIO THEOLOGICA SECUNDA

In

Sententiam Salomonis

PROVERBIORUM Cap. XVI. vers. 4.

כל מעל יהודה למענהו וזה רשע ליום רעהו:

*Omne operatur DOMINUS in hoc responsum
suum, & impium quoque in diem malum.*

Quam

DOMINO ADJUVANTE,

PRÆSIDE

VIRO Maxime Reverendo, Amplissimo,

atq; Excellentissimo,

DN. ISAACO FAUSTIO

SS. Theol. Doctore, & Prof. P. Ord. & Seniore,

Conventus Ecclesiastici Præsides, Capituli Thomani

Præposito

Patrono suo magno.

defendet

M. JOH. PHILIPPUS Weidenmann/

Argentoratens.

Ad diem VIII. Mens. Maij A. O. R. M. DC. XCVII.

ARGENTORATI, Typis PASTORIANIS.

ILLUSTRI COLLEGIO
DOMINORUM
PRÆFECTORUM
STIPENDII OTTONIANI

VIRIS
MAGNIFICIS, NOBILISSI-
MIS, PRUDENTISSIMIS, MAXIME
REVERENDO, AMPLISSIMIS, CONSULTISSI-
MIS, EXPERIENTISSIMO ATQUE EX-
CELLENTISSIMIS.

Dominis Patronis suis atque Mœcenatibus Ma-
gnis, pio obsequio colendis.

*Dissertationem hanc Theologicam in
sui, studiorumque suorum, commendationem,
humillime offert*

Tantium Nominum devotus Cultor.

Respondens.

Proverb. XVI, 4.

§. I.

Uit in hanc Salomonis Sententiam Exercitatio quædam conscripta, eademque etiam publicè proposita & ventilata fuit, ANNO M. DC. XCV. Mense Novembri. In paragrapho istius Exercitationis ultimo dictum fuit: *Analysin autem Dicti Salomonis alia poterit exhibere exercitatio.* Id quidem nunc fit, DEO volente atque annuente. Obtulit enim sese ad eam susti-

nendam atque defendendam, excitata Industria Pereximij DN. Respondentis nostri, cujus labores, atque profectus in Studio Theologico & impensi, & acquisiti, specimine hoc publico sunt declarandi. Faxit DEUS, ut id fiat feliciter.

§. II. In Exercitatione ista paragrapho ante penultimo, qui est §. 36. conjunximus tres Salomonis sententias, tanquam connexas inter se, mutuamque sibi invicem communicantes lucem, scilicet vers. 3. 4. & 5. Quamvis enim, inde à cap. X. miscellanæ habeantur Salomonis sententiæ, quæ uno versu frequentissimè absolvuntur, constantque piorum atque impiorum anthithesi, gratiæ etiam & iræ, benedictionis & maledictionis; id tamen etiam apparebit e contextu, interdum aliquas etiam cohærere sententias, omnemque rem non uno absolvi versu. Capita quædam, atque inter ea XXIII. XXIV. binos ternosque versus sæpius conjungunt.

§. III. Multas cumulavit Caput XXVI. sub initium sententias, omnes de *stulto* conceptas. Vers. 1. *Sicut nix in aestate, & sicut pluvia in messe: Sic non convenit STULTO gloria.* Vers. 3. *Scutilla equo, & frantum asino, & baculus tergo STULTIORVM.* vers. 4. *Ne*
A *responde*

responde STULTO juxta stultitiam ejus, ne forte tu etiam illi similis fias. vers. 5. Responde STULTO juxta stultitiam ejus, ne forte sit sapiens in oculis suis. vers. 6. Decurtatus pedibus, violentiam bibens, mittens verba per manus STULTI. vers. 7. Tollite crura à claudo: proverbium in ore STULTORVM. vers. 8. Sicut ligare lapidem in balista, ita dans STULTO gloriam, vers. 9. Hamus ascendit in manu ebrj: sic proverbium in ore STULTORVM. vers. 10. Contentiosus perdit omnia, & conducens STULTVM, & conducens transgressores. vers. 11. Sicut canis rediens ad vomitum suum, STULTVS, iterans stultitiam suam. vers. 12. Si videris virum sapientem in oculis suis, spes de STULTO, præ illo. Una ubique vox in Hebræo est חסד: Sunt itaque, præter primum versum, inde à vers. 3 ad vers. 12. decem continui versus de stulto. Ita est stultitiæ fœditas proscripta, exaggeratumque damnum.

§. IV. Sequuntur & de homine pigro aliquot sententiæ continuatæ. vers. 13. Dicit PIGER, Leo in via, Leo inter plateas. vers. 14. Ianua circumvolvitur in cardine suo, & PIGER super lecto suo. vers. 15. Abscondit PIGER manum suam in patina, defatigatur reducendo eam ad os suum. vers. 16. Sapiens est PIGER in oculis suis præ septem reddentibus responsum. Sunt quatuor de pigro sententiæ continuatæ. Repræsentatur in eis pigritiæ turpitudine, & temeritas, & meticulositas.

§. V. In ipso etiam XVI. Capite plures de Rege, sententiæ conjunctæ sunt. Vers. 10. Divinatio est super labijs REGIS, in judicio non pravaricabitur os ejus. vers. 12. Abominatio REGVM est facere iniquitatem, nam per justitiam firmatur thronus. vers. 13. Beneplacitum sunt REGVM labia justitia, & loquentem recta amabunt. vers. 14. Ira REGIS nuntij mortis sunt, sed vir sapiens placabit eam. vers. 15. In lumine facierum REGIS vita est, & beneplacitum ejus sicut nubes pluvie tempestive. Regum Majestas, Pietas, justitia, sapientia sententiis cumulatim commendantur, ad excitandam venerationem, inferendumque cordibus cum amore timorem.

§. VI. Nos itaque, uti Disputatione priore, §. 36. tres versus, 3, 4, 5. conjunximus, ita nunc quidem jungemus omnes versus, qui constituunt initium Capitis XVI. Isti sunt versus primi NOVEM. Non repetitur una eademque vox in versibus singulis,

singulis, quod factum est in locis, quæ §. 3. & 4. & 5. annotata sunt. Res vero una eademque tractatur. In pluribus certe verbis JEHOVAH nominatur, idq; ea ratione, ut religiosus timor inferatur audientium animis. Existimamus itaque omnia ista pronuntiata ad gubernationem & providentiam JEHOVÆ referri. Versus etiam primus & nonus sententiis, doctrinisque consentiunt. Primus: *Hominis sunt dispositiones cordis, sed à JEHOVAH responsum lingue.* Nonus. *Cor hominis meditatur viam suam, sed Iehovah dirigit gressum ejus.* Et quia cor quidem hominis meditatur (יחשב) viam suam, Dominus autem dirigit (יכין) gressum ejus: ided dicitur versutertio: *Solve super JEHOVAM opera tua, tum confirmabuntur cogitationes tue.* (ויכנו מחשבתך) Ita sunt in Hebræo voces eadem vers. 3. & 9.

§. VII. Exhibeamus omnes novem versus legentium oculis, eosque ex B. D. Schmidij versione, ut intuitu uno comprehendantur omnes. 1. *Hominis (sunt) dispositiones cordis; sed à JEHOVAH responsum lingue.* 2. *Omnes via viri sunt pura in oculis ejus; sed disponens spiritus (est) JEHOVAH.* 3. *Solve super JEHOVAM opera tua; tum confirmabuntur cogitationes tue.* 4. *Omnia fecit JEHOVAH, ut sibi respondeant: quin etiam malum in diem mali.* 5. *Abominatio JEHOVÆ est omnis altus corde: manus in manum non innocens erit.* 6. *Per misericordiam & veritatem expiatur iniquitas; sed in timore JEHOVÆ (est) recedere à malo.* 7. *Quando bene placent JEHOVÆ via viri, etiam inimicos ejus pacificos reddit illi.* 8. *Bonum est parum cum justitia, præ multitudine proventuum sine jure.* 9. *Cor hominis meditatur viam suam; sed JEHOVAH dirigit gressum ejus.*

§. IIX. Ideoque non parum ea placent, quæ D. Calovius in Bibliis illustratis attulit, qui interpretatione sua omnes novem versus connexit. Summa Capitis ponitur: *Successus Sapientum & Piorum, etiam Regum, à Domino: nec non de successibus, vel eventibus impiorum.* Versus 1. *Hominis est animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Hæc versio Vulgati Interpretis est. Non placet autem. Idque ideo, quia, si etiam verba illa retineas, tamen præparationes animæ, non sunt præparationes, quibus anima præparatur, sed quas anima præparat. Nam vertendum foret: *Hominis sunt præparationes anime.* In Hebræo non anima, sed cor est.

est. Quæ autem sint, qualesve præparationes cordis, versus nonus exponit: *Cor hominis disponit viam suam.* Alia versio: *Cor hominis excogitat &c.* Ergo præparationes cordis, actiones sunt cordis præparantis, disponentis, excogitantis. Ipse Cornelius à Lapide annotavit: *HEBR. Hominis dispositiones vel ordinationes cordis, & à Domino responsio linguæ.* Non male idem Cornelius animadvertit vim vocis Hebrææ, מַחֲשָׁבֹת. Hæc vox de dispositionibus atque ordinationibus castrorum & exercituum usurpatur, quæ præparationes sunt, in comparatione ad successum eventumq; prælij. Cornelius ex Aben Ezra exponit: *Ho mo in animo suo recte cogitationes ordinat & disponit, sicut DVX disponit & ordinat in ACIE MILITES: sic enim mente ordinat homo ea, quæ dicturus est, sibiq; dicit: Hoc dicam primo loco, hoc secundo, hoc tertio &c. ut Dei est ordinare & disponere sermones, ut quod mente concepisti & ordinasti, hoc ordinatè, appositè & efficaciter ore proloquaris.* Sicut ergo DVCIS est ORDINARE milites in acie, sed DEUS dare eis pugnandi animos, robur & VICTORIAM: sic pariter hominis est ORDINARE ea, quæ dicturus est, sed Dei est dictionem DIRIGERE, ut id, quod intendit, PERSVADEAT audienti. Hæc Cornelius. Quod dicitur: *Et Domini gubernare linguam*, verum est. Cujus enim est gubernare omnia, Ejus etiam utique est gubernare linguas. Sed non sufficit. Salomon enim de gubernationis divinæ effectū loquitur. Scilicet, esse à Domino, linguam gubernante, responsum linguæ. Quod responsum linguæ, in comparatione prædicta, eventus rationem habet. Præparationes cordis, ipsæ ejus excogitationes sunt, quibus meditatur, disponit, ordinat, quid sit dicendum. Successus, eventusque à Deo est. Patet autem in Hebræo sententiam Salomonis evidentius, simplicius, efficacius atque penetrantius esse conceptam.

§. IX. Versioni præmissæ bene subjicit Calovius: *In genere primum OMNEM SUCCESSVM à Deo & divina Providentia esse docetur.* (In margine. *Successus actionum à Domino*.) Hominis, inquit, sunt præparationes cordis, quid loqui vel agere velit, sed à Domino est responsum linguæ, ita ut ne id quidem loquamur, quod proposuimus, Deo sæpe linguam aliter moderante. Contra Pelagianos cum monuisset Calovius, pergit: *versu statim sequente doceat Salomo, nos nec intelligere vias nostras &c.* Omnes, inquit, viæ viri mundæ

mundæ sunt in oculis ipsius: sed qui ponderat vel examinat Spīritus vel corda est Dominus, vers. 2. *UNDE MONEMVR, ut omnia Deo committamus*, vers. 3. Devolve ad Dominum opera tua, quia si à Domino est responsum linguæ, & ipse solus probat confirmatq. corda, & firmabuntur cogitationes tuæ. Hæc Calovius. Ita versus tertij. sententiam, tanquam monitum, deduxit ex doctrina versus 1. & 2. Ergo connexæ sententiæ tres sunt. Sed pergit Calovius: Omnia *ENIM* operatur Deus ad responsum ipsius, vers. 4. Sic ergo versus quartus causam reddit, moniti præcedentis. Ergo nec nos deuellemus causam moniti, à monito ipso. Neque separabimus doctrinam admonentem, à doctrina docente atque instruente.

§. X. Versus quinti sententiam, velut quoddam *πείσμα*, vel confectarium, ex versu quarto deducit, scribens: *QUVM omnia operetur Dominus, & ab ipso SOLO successus nostri sint, non est, quod quis se efferat &c.* In margine ponitur: *Prohibetur ITAQVE elatio v. 5.* Ad vers. 6. scribit: *Sic autem pergit in fontibus Salomo: Misericordia & veritate redimetur iniquitas. Quod de divina misericordia & veritate rectè accipiunt Vinienses Paraphrasta &c.* Et in timore Domini receditur à malo: quo pacto ostensa peccati præteriti expiatione, consequenter in futurum peccata vitare monemur, timore Domini, *b. e. sincero & filiali ejus cultu.* &c. Post hæc pergit: *Atque ITA PORRO successus exoptatos promittit Salomo vers. 7. Quum placuerint Domino viæ viri, etiam inimicos ejus pacatos reddidit ei. Et αὐτάγκειαν simul inculcat vers. 8. melius est parum cum justitia, quam multitudo proventuum absque jure.* Tūc concludit: *Et divina directioni omnia committi ITERVM IVBET: quia cor hominis, inquit, excogitat viam suam, Deus autem dirigat gressus ejus.*

§. XI. Ita omnia connexuit Calovius, & omnino videntur coherere. Quod ad vers. 8. dixit: *Et αὐτάγκειαν simul inculcat:* dixerim, *αὐτάγκειαν* felicitatem inculcari, & ejus quidem *αὐτάγκειαν*, quæ bonis, quamvis exiguis, sed justè partis, contenta est. Alioqui, etiam Abraham, quamvis dives, *αὐτάγκειαν* fuit. Consolantis itaque potius verba sunt, quam adhortantis. Promittentis magis, quam monentis. Non enim exigua ea tentatio est, videre pios,

A 3

atque

atque expetiri in vita sua, se cum sectentur iustitiam, exigua consequi, contra eos, qui omnia jura pertruncant, inque libidine sua atque violentia jus habent repositum, omni proventu, atque bonorum affluentia insolescere. Sed Salomon ait, *Pro Bonum.* Bonum hoc vobis est, bene vult vobis Deus, bene vobis facit Deus, Bene vobis consulit & prospicit Deus. Scit meliora Deus. Qui meliora videt, dat meliora Deus. Dominus, qui gubernat omnia, ita omnia gubernat, ut cedant omnia in bonum iis, qui diligunt Deum.

§. XII. Versus itaque 6. 7. & 8. ita connectemus. Quisquis à Deo pendet, Quisquis sua omnia committit Domino, Quisquis opera sua ad Dominum devolvit, cum Deum respicit, beatus est; cum homines respicit, beatus est; cum se respicit, beatus est. Cum *Deum* respicit, beatus est. Deus precanti, pro misericordia & veritate sua, remittit peccata. Justificatus ipse, in timore Domini à malo discedit, quod despiciet Domino tam misericordii. Cum *homines* respicit, beatus est. Dominus, qui omnium hominum corda fingit, amicos, quos habet, ab ipso non avertit, sed firmat, neque hoc solum facit, sed & inimicos, cum viderit ipsi esse commodum, pacatos ipsi reddit. Cum *se* respicit, beatus est. Nihil enim sine jure habet. Quicquid habet, ex iustitia habet. Si id exiguum est, modo sit cum jure conjunctum, præstantius est, circumfluente etiam copia atque abundantia divitum injustorum.

§. XIII. His omnibus ea cordis elatio adversa est, quæ versu quinto damnatur. Qui corde elatus est, à misericordia remittentis peccata Dei non pendet, non timet Dominum, non recedit in timore Domini à malo, carnis suæ, oculorum suorum, vitæ suæ libidinem Dei mandato præfert. Qui corde elatus est, fidam cum amicis non colit amicitiam, inimicos, fastu turgens, despiciet, vel ira accensus odit, persequitur. Qui corde elatus est, paucis contentus esse non potest, ridet jura, modo corradat opes, relegat iustitiam, colligat modo devirias.

§. XIV. Isti, corde elati, fiduciam in manibus suis habent repositam. Salomonis sententia est: *Abominatio Iehovæ est omnis elatus corde, manus ad manum non erit innocens.* Vulgatus: *etiam si manus ad manum fuerit, non est innocens.* Conferendi cum his duo versus sunt, ex capite XI. vers. 19. *Abominabile Domino cor pravum,*
(Abomi-

(Abominatio Iehovæ sunt perversi corde. Hi corde perversi, qui abominatio Iehovæ sunt, sunt elati corde omnes, quive XVI, 5. abominatio dicuntur esse Iehovæ. Elatus corde, est perversus corde. Pervertit corda elatio.) & voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant. Vers. 21. Manus in manu non erit innocens malus, semen autem iustorum salvabitur, vel: Etiam si manus ad manum, non erit innocens malus, semen autem iustorum evadet periculum. Geierus in Prov. XI, 21. p. 586. 587. Manus itaq; ad Manum (sc. habere, ponere, vel jungere) est vires, consilia, actionesq; invicem unire, auxilium sibi mutuo ferre, conspirationem & fœdus inire &c. Ita elatus corde, superbiensque fiducia humani præsidij, non erit innocens, id est, uti expositio habet, ex XI, 20. tradita, non evadet. Contrà, is, qui sciens, omnia operari Dominum, volvit ad Dominum opera sua, is humili animo, cordeque submisso, subdit se ductui divino, humiliatque ipse se sub potentem Dei manum. 1. Petr. V, 6.

§. XV. Versu 2. dicitur: Omnes via viri munda sunt in oculis ejus, sed qui ponderat spiritus est Iehovah. XIV, 12. dicitur: Est via, quæ videtur homini iusta: novissima autem ejus deducunt ad mortem. Atque iterum XVI, 25. Est via, quæ videtur homini recta, & novissima ejus ducunt ad mortem. Consonant ea, quæ IESUS docuit Matth. VII, 13. 14. Uti per verbum primum, quamvis in corde meo, omni adhibita attentione, disposuerim omnia optime, pro viribus meis, fecerimq; id, quod fuerat faciendum mihi, eventum tamen, successumque Deo committo, expectoque à Domino responsum linguæ meæ: ita, quamvis sint omnes viæ meæ munda in oculis meis, nihilque mihi sim conscius, à Domino tamen, qui omnes spiritus examinat, ponderat, dirigit, & certitudinem de bonitate propositi mei, & felicem viarum mearum exitum, habeo, & expecto. In quem, eam ob causam, omnia opera meâ devolvo, ut lingua mea responsum à Deo habeat, & spiritus meus testimonium Dei intra se, spemque boni exitus.

§. XVI. D. Wolfg. Franzius in Tractatu utilissimo, quem de Interpretatione Script. sacri. edidit, Oraculo XXXV. p. m. 399. 400. cum hoc Salomonis dictum proposuisset, subjecit: Cujus facillima erit intelligentia, si CONTEXTVM simul, & FONTES, in hunc modum consulueris. Deinde subjecit contextum, versibus primis.

nis novem constantem. Supra §. 7. id à nobis factum est. Addit Explicationem: *Hoc est*, Ab homine fit dispositio de negotio aliquo tractando, sed à Jehovah est BENEDICTIO. Omnes actiones sunt in oculis viri, expeditæ & faciles; Sed Jehovah est qui CERTIFICAT, & faciliat vel prosperat, aptat, eas. Devolve IGITUR (pro tua PIETATE dum hæc audis) ad IEHOVAM omnes actiones tuas, & firmabuntur cogitationes tuæ. Omnia TALIA operatur (remunerat) IEHOVAH ad se, ad suum BENEPLACITVM, & honorem, nimirum ad FELICEM SVCCESVVM, sed impium, id est, non devolventem opera sua ad IEHOVAM, ad calamitatem, ad infelicem successum.

§. XVII. Contextum, & fontes, Franzius commendavit. Idque optimè. Contextum versuum quatuor ipse exhibuit. Cum, versum tertium exponens, dixit: Devolve IGITUR &c. ostendit, duos priores versus doctrinam habere, versum tertium addere monitum vel consilium, ex doctrina versuum istorum deductum. Addidit: *pro tua pietate*. Ergo doctrina versuum duorum pietatem docet, reverentiam, invocationem Numinis, eamque cordibus audientium insinuat. Pij itaque hominis est, devolvere ad Dominum omnes cogitationes & actiones suas. Impius autem, qui contemptor est doctrinæ salutaris, & moniti necessarij, qui sibi, suisque expediendis actionibus, sufficit ipse viribus suis, consiliisque suis, non devolvit ad Dominum actiones suas. Vires sibi habere videtur, ferendo oneri pares. Itaque divina ope destitutus, suis ipse viribus corrui, exitumque viæ suæ habet infernum.

§. XIIX. Verùm poterant & sequentes versus ad descriptionem Impij referri. Abominatio Iehovæ dicitur. Non potest vel successu vel exitu bono gaudere, quem Dominus abominatur. Impietas impij, elatio est cordis ejus, quod Deo se non submittit. Fidit præfidiis humanis. Pollicetur sibi innocentis felicitatem. Fiducia ruit, promissio vanescit. Non est sollicitus de expiandis peccatis suis, non timet Dominum, non recedit à malo. Sibi placet, non studet placere Deo. Inimicos superbe contemnit. Totus est in congerendis opibus, nullius juris rationem habet. Suum unius commodum respicit. Summum bonum suum habet in multitudine proventuum. Conf. supra §. 12. & 13.
§. XIX.

§. XIX. Omnium versuum novem summam ad Providentiam Dei retulit: benedictionem, certitudinem, prosperitatem, successum felicem promittentis, offerentis, exhibentis, cumulantis, cum pie colitur, & invocatur: contra comminantis maledictionem, diem malum, calamitates, successus infelices, & effundentis in impios. Ad versum quartum Franzius dixit: *ad suum BENEPLACITVM, & HONOREM, ad FELICEM SVCCESVVM.* Omnia ista vis vocis Hebrææ complectitur, למען. Est hîc beneplacitum Dei, bona erga omnes voluntas. Honorem, gloriamque bonitatis suæ intendit. Cum non facit homo consilium Dei irritum adversus semetipsum, omnem felicem successum consequitur, à die mali non obruitur, liberatur, innocens habetur, videt dies bonos.

§. XX. Si consulendi etiam *Fontes* sunt, juxta Franzii monitum, supra §. 16. tùm verò *Analysis* instituenda est Salomonæ sententiæ, supra §. 1.

§. XXI. Prima itaque vox est כל. Non remittit hæc vox ad Creationis opus. Itaque audientes, *omne*, vel, *omnia*, non concipimus mente nostra, cælum & terram, & quicquid cælo terraque continetur. Neque versus occurrit: *In principio creavit Deus cælum & terram.* Apostolus dixit, Coloss. 1, 16. *Quia in ipso creata sunt tā vîsibilia, omnia.* Explicat: *quæ sunt in cælis, & quæ sunt in terra, quæ visibilia sunt & invisibilia &c.* Pro Argumento est, quod Creationis, vel universitatis creaturarum, in contextu toto nullum vestigium est.

§. XXII. Argumentum aliud suppeditat phrasis, in Scriptura Sacra usurpatæ, diversitas. Esai, XL, 25. *Cui assimilabitur me, & æquabor illi, dicit Sanctus?* vers. 26. *Levate in excelsum oculos vestros, & videte, quis creavit אלה ista? qui eduxit in numero exercituum eorum, לאלה omnes istos ex nomine vocat: præ multa fortitudine, & forti potentia, ne unum quidem deest.* Habet textus אלה hæc, ista, לאלה omnibus illis. Vim demonstrandi voces habent, oculisque id exhibendi, de quo sermo est. Ideo levare oculos in sublime Deus vult, levatisque oculis videri, quantus ille, quamve ordinatus, & quam plenus sit exercitus ille, quem in sublimi conspiciamus. Tale quid in textu nostro non reperitur. Et Esai. LXVI, 1. *Sic dixit IEHOVAH, Cælum est solium meum, & terra scabellum pedum*

meorum: qua est ista domus, quam adificabitis mihi? & quis est locus quietis mea? vers. 2. **אלה כל את** omnia hac (omnia namque ista) manus mea fecit, & facta sunt **אלה כל** universa ista (omnia hac) dicit Dominus. De Cælo atque Terra, operibus manus suæ, cum loqueretur Dominus, oculis ea opera subjicit conspicienda, & ostendens illa, demonstransque dicit **אלה כל** omnia hec, hancque phrasin repetit, dicens, omnia hec. Tale quid in textu nostro non habetur. Nihil de cælo & terra. Et ne semel quidem, **אלה כל** omnes res ista, tam vastæ amplæve Dei creaturæ.

§. XXIII. Sic & Jeremias XIV, ult. Numquid sunt in vanitatibus Gentium, qui plueres faciant? & num cæli dabant imbres? TUES IEHOVAH, Deus noster, Te igitur expectamus, Tu enim fecisti OMNIA HÆC. **את כל אלה**. De cælo, de pluvia, de imbre, Jeremias locutus est. Aspexit illa Jeremias, agnovit ea Creatoris opera, quasi digitis exertis ea demonstravit, admiratus Dei Creatoris potentiam & bonitatem: Tu enim fecisti OMNIA HÆC. Et verbum, quod Propheta usurpavit, **וַיַּעַשׂ** fecit, in descriptione Creationis Genes. 1. sapius usurpatum est. Uti & verbum **בָּרָא** Creavit, quod Esai. XL. 26. habetur, sapius est adhibitum in descriptione cæli & terræ, Genes. 1. In Textu nostro primò res illa non habetur. Secundò, demonstratio creaturarum visibilium non fit. Tertio, neque Verbum, vel **וַיַּעַשׂ** fecit, vel **בָּרָא** creavit usurpatum est. Non ergo creaturarum visibilium pulchritudinem, magnitudinem, multitudinem, sublimitatem, amplitudinem, vox **כל** comprehendit.

§. XXIV. Providentiæ divinæ, & Gubernationis, qua Deus homines curat, ductuque mirabili pios gubernat, impios etiam mirabiliter punit, & destruit, aliæ sunt operationes, de qua, & de quibus, contextus habet, & Salomonis sententia concepta est, D. Geierus in Prov. XVI, 4, p. 839. Obiectum circa quod operatio ista Dei versatur, est **כל** Universitas: quod vocabulum nonnulli ad solos restringunt homines; verum, ut videtur, nimis anguste: potius totum intelligimus creaturarum ambitum, quarum qualibet ordinatur à Deo ad certam sapientemque totius universi harmoniam, ita ut respondeat, vel obsequi teneatur tum Creatori, tum Creaturarum cæterarum nexui. D. Pfeifferus, in Dubiis Vexatis, p. 736. Centur. 3. Loc. 88. Ex analogia lingue & **συνεργία**. OMNIA scil. hæcenus dicta, puta vias viti, eventa &c.

§. XXV.

§. XXV. Sane propior contextui est hæc Pfeifferi explicatio. Neque restringemus ad ea sola, quæ versibus tribus præcedentibus Salomo dixit, sed extendemus etiam ad ea, quæ sequentibus versibus continentur. *Omnia*, ex versu primo, responsa linguæ. Ex versu 2. directio spirituum. Ex versu 3. Confirmatio cogitationum. Ex versu 4. dies, exitiumque præceps hominis impii. Ex versu 5. condemnatio, suppliciumque hominis corde suo elati. Ex versu 6. peccatorum expiatio. Ex versu 7. pacificatio hostium. Ex versu 8. iusta, quamvis modica atque exigua, possessionis benedictio. Hæc tamen singula, non omnia sunt simpliciter, quamvis sub omnibus comprehensa, tanquam exempla, & documenta insignia, & magis illustria. Omnes igitur, omnia gubernantis divinæ Providentiæ, actus, una comprehendimus. Omne, vel omnia operatur, id est, Quicquid, vel quæcunque operatur, id omne, vel ea omnia hoc fine, atque hoc intuitu operatur &c. Huc tendunt omnes operationes omnia operantis, gubernantisque Domini. Utique non satisfacit, qui ad *homines* restringit. Neque tamen universalium creaturarum ambitus immediatè intelligitur, sed mediatè, scilicet, quatenus subest Providentiæ divinæ.

§. XXVI. Sequitur vox secunda, *לַעֲשׂוֹת*, operatus est, vel operatur. Geneseos Cap. primo & secundo descripta est Creatio universi. In ea descriptione hoc verbum nunquam usurpatum est. Supra §. 22. dictum est, in nostro textu neque *לַעֲשׂוֹת* neque *לַעֲשׂוֹת* haberi, quæ Gen. I. & II. habentur. In descriptione Creationis tertium verbum adhibetur, *יָצַק*, *finxit*, *formavit*. Et Esai. XLIII, 7. tria ista verba conjuncta sunt: *creavi eum, formavi eum, etiam feci eum*. Nullum ex his tribus in nostro textu verbum est. Itaq; qui descriptionem Creationis tenet memoria, verbumque textus nostri audit, ejus quidem perceptione, ad concipiendam creationis rationem non deducitur. D. Pfeifferus p. 736. *neque enim de creatione agitur*. D. Geierus p. 838. *לַעֲשׂוֹת* operari; quo verbo prima sane creatio hic designari NON POTEST. D. Feurborn. de peccato in Spiritum Sanctum p. 203. *dictum Salomonis non loquitur de hominis creatione, à Moyse descripta*. &c. Suntque rationes ex firmæ, solidæque, quibus id ibidem probatur.

§. XXVII. D. Franzins supra §. 16. habuerat: operatur (remunerat) p. 400. & habebet: Paal significat operari & agere; ab hac deducitur Poal, quod inter alia denotat etiam hoc, quod dicitur fructus, merces, compensatio, actionis merces &c. Hæc verò non videntur sufficere. Primum conceditur, Paal, significare, operari & agere. In hac ergo significatione, quam habet, & habere dicitur, subsistendum est, neque tutum est, sensum ei tribuere, quem in Scriptura nullo in loco habet. Deinde dicitur: Poal inter alia denotat. Conceditur, & hoc, à Verbo derivatum Nomen, etiam significare alia. Videndum igitur, quis inter ea ordo sit, quidve significet, primum & propriè, & quid significet secundò atque improprie. Certe inter significata, quæ Nomen Poal habet primum & proprium est, quo significat, opus, operationem, actionem. Tertiò, si Poal etiam compensationem significat, sensu aliquo secundario & improprio, non licebit tamen, sola hac ratione, inter significationes Paal referre. Malumus itaque ad bonitatem antecedentis voluntatis referre, qua Deus sua providentia ita omnia gubernat, ut in suum responsum reducantur omnia. Hic quidem nondum est remuneratio, nec supplicium, non remuneratio pii, nec supplicium impij. D. Pfeifferus p. 735. cum referret Franzii expositionem, mox p. 736. addit: At verò NON PLACET, 1. quod מְשַׁלֵּם exponit, ad se, 2. quod לְמַעַן significatu remunerandi, 3. quod עַל exponit adversativè.

§. XXIX. Verbum לָמַד est Temporis Præteriti. Non tamen id solius præteriti temporis significationem habet. In sententiis generalibus, quæ doctrinam habent, ad omnia tempora pertinentem, modo Præteritum usurpatur, modo futurum, modo præsens in Participio. Facit Deus, quod fecit, & quod facturum est. Dixit Jesus, Joh. V, 17. Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Operatus est, & operatur, & operabitur. Quod sit, & factum est, & fiet. Futurum est, vers. 5. non habebitur innocens. Non habitus fuit innocens, non habetur etiam innocens, nec habebitur unquam innocens, quisquis elatus corde vel fuit, vel est, vel erit. Vers. 6. Per misericordiam & veritatem expiabitur peccatum. Expiatum fuit, & expiatur, & expiabitur. Vers. 7. cum placuerint Deo viri, pacatos reddet inimicos illi. Reddidit, antequam hoc scribe-

scribere iur, reddit, & reddet. Ita Verba temporis futuri, præteritum etiam & præsens tempus comprehendunt. Præsens Participii est vers. 2. sed id temporum omnium, *dirigens spiritus Dominus est.* Direxit, & dirigit, & diriget. Omnis Spiritus rectus directusque, à Domino est. Uti fuit in his textibus Futurum, & Præsens, ita est in nostro Versu Præteritum. *Operatus est,* id est, Et operatus est, & operatur, & operabitur. Quæ enim præcedunt, & quæ sequuntur, omnium sunt temporum. Impios, qui fuere, præcipitavit in diem malum, die malo, velut injecto laqueo, occupavit. Impios, qui sunt, præcipitat. Impios, qui futuri sunt, præcipitabit. Impii autem sunt, qui consilium, & operationem Domini, in suum responsum omnia gubernantis, contemnunt.

§. XXIX. Locum conferemus, qui ea illustrabit, quæ dicta sunt. *Omnia operatur Dominus in responsum suum: quin etiam impium in diem mali.* Quis hic impius, qualisve, in hac quidem connexionem? Psalm. XXVIII, 4. *Da eis secundum opus eorum, & secundum malitiam operum eorum, secundum opus manuum eorum da eis, redde retributionem eorum eis.* Hic dies malus est, qui impiis imminet. Quæ vero est eorum impietas? Vers. 5. *Quoniam non advertunt animum ad opera (ἔργα) IEHOVÆ, & ad opus manuum ejus.* Hæc impiorum impietas est, non intelligunt, non advertunt animum, non volunt intelligere, quod operatur JEHOVAH, quodque facit omnipotentem manu sua. Sequitur interitus: *Destruet eos, & non edificabit eos.* Edificat Dominus eos, qui opera Ejus intelligunt, advertuntque manum Ejus. Ita enim operatur, ut velit intelligi, suum id opus esse, manum suam in negotio ita versat, ut velit adverti. Edificantur, ex Bonitate Dei, qui consilium Dei admittunt.

§. XXX. Theodoretus in ista Psalmi verba: *Hæc autem, inquit, fecerunt, ἔτε λόγον ἔτε ἔργον θεῶν μαθεῖν ἢ θελήσαντες, cum neque verbum, neque opus divinum discere voluerint.* Hæc verò malitia est voluntatis perversæ. Et malitia illa contemtrix est & verbi divini, quod prædicatur auribus percipiendum, & ad verbum accedentis operis divini, quod peragitur oculis contuendum, aures habent ad audiendum, & non audiunt, oculos habent ad videndum, & non vident. Sapientes ipsi sunt, prudentesque in oculis suis.

suis, fastidiunt discere. LXX. & οὐκ ἔβουλον. Conf. Matth. XIII, 14. 15. Pellican. animum non advertunt ad opera Domini, NOLUNT videre institutum Dei, vel prophetarum oraculis credere, alioqui ex multis clarissimis signis POTERANT notasse voluntatem & consilium Dei &c. totis viribus Dei opinionem & veram fidem ex animo ejicere laborabant. Ingens sane malum frui jugiter Dei operibus, inque eis semper versari, nec tamen mentem admove, unde tanta bona contingant. Menochius: Hæc est RADIX omnis mali, cum enim homines animum non advertunt ad cognoscenda mirabilia Dei opera, quale est opus Creationis, & Redemptionis, & Gubernationis mundi, ruunt in omne nefas, Remittit deinde Menochius ad Querelam JESU, Luc. XIX, 42. 44. Osiander: Quia non curant, ut agnoscerent Deum, Ejusque voluntatem, neque observant justa ejus judicia, ut aliorum poenis, divinitus inflictis, emendarentur: sed, tanquam nullus esset Deus, qui impietatem puniret, ita impudenter & praefractè in sceleribus pergunt. Geierus: Ad opera Dei, h. e. ad Ejus PROVIDENTIAM, miramque circa piorum sortem ac casus GYBERNATIONEM &c. Non attendunt ad opus Domini: h. e. contemptim de eo sentiunt, & sacra non curant, &c. Hæc illi Interpretes, quæ sufficiunt. Observandum autem è Psalmo ipso est, contemptores istos divinorum operum, vocatos esse רשעים id est, impios. Quæ ipsa Salomonis vox est. David Pater loquitur Psalm. XXVIII, 3. Ne simul tradas me cum peccatoribus. Ita Vulgatus. Sed est in Hebræo: Ne trahas me cum IMPIIS, (רשעים Luth. Gottlosen:) & cum operantibus iniquitatem &c. Hi impii, qui docente eos, atque ducente impietate propria, sunt חללים h. e. Operatores iniquitatis; non advertunt animum ad חללים opera, operationis IEHOVÆ &c. Opera Domini negligunt, temnunt, sua mirantur & magnificiunt, bene ipsis ad tempus cedente iniquitate, quam operantur. Salomo Filius, Opera, Operationes IEHOVÆ evehit, commendat, laudat, quem in finem ea faciat, dirigatque, pro bona voluntate sua, Dominus. Sed vidit unà impios, quibus, ob impietatem, operum divinorum contemtricem, minatur exitium, malumque inevitabile, cui, dies non provifus, illos subito involvet.

§. XXXI. Vocem Hebræam, חללים, operatus est, vel, operatur, Pfeifferus p. 736. reddit: Operatur, id est, disponit, ordinat, in even-

eventibus nimirum ejusmodi, de quibus versibus præcedentibus &c. Et p. 737. significare idem, quod disponere, patet e Psalm. VII, 14. &c. Geierus p. 838. 839. indicatur potentissimum illud sapientissimumque Dei IMPERIVM, quo cuncta à se condita quotidie adhuc conservans, omnia ADMINISTRAT certo ordine, ne eadem temerè confusèque invicem mifceantur aut ruant. Sequuntur Scripturæ loca plura, Job. XXII, 17. Psalm. XLIV, 2. &c. Feurborn. de peccat. in Spirit. Sanct. p. 204. Illud verbum notat in genere operari, facere, & agere, tribuiturque Deo tum ratione boni operis, in nobis producti, Esai, XXVI, 12. tum ratione mali illius, quod dicitur malum pœnæ, Job. XXII, 17. Psalm. XLIV, 2. & Deut. XXXII, 27. Vnde & malum Pœnæ & vindicta divina, dicitur Poal Elohim, opus Dei. Psalm. LXIV, 10. Danhavverus, Præceptor meus b. m. Hodom. Calvin p. 1008. annon longè rectius exponitur per ordinare, dirigere, disponere, confer Psalm. VII, 14. & quidem propter למענה responsioni ejus &c. Sic habuere ex Interpretibus nostris.

§. XXXII. Citata sunt aliquot Script. S. dicta. Videamus Hebræi verbi usum in Scripturis pressius. Exod. XV, 17. Introduces eos, & plantabis eos in monte hereditatis tuæ: habitaculum, ubi Tu sedeas, מלחא fecisti, IEHOVAH: sanctuarium, Domine, præpararunt manus tuæ. Vulg. operatus es. Pagnin. parasti. Opus est Providentiæ divinæ specialis, Ecclesiam gubernantis. Num. XXIII, 23. Non enim (valet) divinatio contra Iacobum, nec præstigia contra Israel: (sed) hoc ipso tempore dicitur Iacobo & Israeli, quid fecerit Deus? מלחא מלחא vers. 24. En (namque) populus (hic) sicut vetus leo surget &c. Vulg. quid operatus sit Deus. Pagnin. Quid operatus est Deus? Opus est Dei populum suum ducentis, protegentis, confirmantis. Deuter. XXXII, 27. Nisi iram hostis timerem, ne forte abominentur inimici ejus; ne forte dicant: Manus nostra alta (est,) neq; IEHOVAH מלחא מלחא fecit omne hoc. Pagnin. Operatus est omnia ista. Opus est Domini populum suum castigantis, & castigationibus suis ab imprudentia avertentis. Salomôn dicit, מלחא מלחא Omnia operatus est. Dixerat ante Salomonem Moses, מלחא מלחא operatus est omne hoc.

§. XXXIII. Job. XXXVI, 23. Quis visitabit super Eum viam Ejus? & quis dicet: fecisti iniquitatem? Vulg. operatus es iniquitatem. Ne

Ne ergo dicamus, Deum esse eum, qui operetur impium. Qui iniquitatem non operatur, non operetur impium. Job. XXII, 17. Qui dicunt Deo: recede à nobis: & quid faciat (omnipotens) Fulmigator ipsis? מַה יַּעֲשֶׂה. Opera hæc sunt visitationis & vindictæ divinæ, quam securi homines contemnunt, spretis Dei judiciis. Job. XXXIII, 29. Ecce, omnia hæc faciet הַיָּהוָה Deus, duabus vicibus (aut) tribus cum (uno) viro. Salomon dicit: Omnia operatur. Hic dicitur: Omnia ista operabitur Deus. Opera sunt visitantis, & emendantis Dei.

§. XXXIV. Psalm. XI, 3. Nam fundamenta subruunt: iustus (ergo) quid fecerit? הַיָּשָׁר. Psalm. XXXI, 20. Quam magna (est) bonitas Tua, quam recondidisti timentibus Te; fecisti תַּלְפָּח confidentibus in Te, coram filio hominis. Psalm. XLIV, 2. Deus auribus nostris audivimus, Patres nostri enarrarunt nobis: OPVS OPERATVS ES תַּלְפָּח הַיָּהוָה in diebus illorum, in diebus antiquitatis. Psalm. LXVIII, 29. Præcepit Deus tuus robur tuum, induerobur, ô Deus: hoc fecisti תַּלְפָּח nobis. Providentiæ divinæ specialis, Ecclesiam, piosque singulos, defendentis, gubernantis, bonisque omnibus mirabiliter cumulantis, atque è malis omnibus eruentis, hæc opera sunt.

§. XXXV. Esai. XXVI, 12. O IEHOVAH, dispones (ergo) pacem nobis: nam etiam omnia opera nostra תַּלְפָּח OPERATVS es nobis. Esai. XLIII, 13. Etiam ex quo dies (est) Ego (sum) idem, nec (est) eripiens è manu Mea; הַיָּהוָה faciam, & quis retractabit? Omnipotentis imperii, gubernantis omnia, suoque ductui omnia subjicientis, opera sunt.

§. XXXVI. Dicta quædam jam colligemus, in quibus quid huic Verbo tribuatur, apparebit. Prov. XXX, 20. dicitur (adultera:) non feci פַּחַם iniquitatem. Hinc phrasis est, in qua Verbum הַיָּהוָה cum Nomine פַּחַם conjungitur, & quæ in Scripturis frequentissima est, qua dicuntur, OPERATORES INIQUITATIS. Fuit etiam supra §. 29. Job. XXXIV, 32. Si הָיָה perversitatem feci, non addam. Psalm. LVIII, 3. Etiam in corde PERVERSITATES OPERAMINI. וְהַיָּהוָה תַּלְפָּח. Psalm. CXIX, 3. Etiamque non faciunt הָיָהוָה perversitatem. Hof. VII, 1. fecerunt קַרְר mendacium. Vulg. quia operati sunt mendacium. Pagnin. quia operantur mendacium. Mich. II, 1. Et cogitantibus iniquitatem, & עַל עַל עַל operantibus malum super cubilibus

libus suis. Zephan. II, 3. *Querite IEHOVAM omnes mansueri terra, qui שפסו iudicium ejus fecerunt.* Vulg. & Pagnin. *operati estis.* Psalm. XV, 2. *qui facit צדק iustitiam.* Vulgat. & Pagnin. *operatur iustitiam.* Iniquitas, perversitas, mendacium, malum, iudicium Domini, iustitia, operatoribus tributa sunt, quæ ipsi faciant, vel operentur. Quibus phrasibus hominum, in hac terra ambulantium, in hac vita conversantium, vel pietas vitæ, & conversationis, vel ejusdem impietas descripta est.

§. XXXVII. Prov. XI, 18. *Impius facit חלם mercedem mendacii: sed serens iustitiam mercedem veritatis.* De hac significatione supra habuit Franzius §. 26. Vulgatus, *opus instabile.* Pagninus, *opus mendax.* Eadem vox est Prov. X, 16. *Merces (tamen) iusti (est) ad vitam: proventus impii ad peccatum.* Vulgat. & Pagnin. *opus iusti.* X, 29. dicitur: *operantibus iniquitatem.* Phrasis, in Scripturis frequentius usurpata, ut notatum est §. 35. Prov. XX, 11. *Utrique per opera sua cognoscitur puer, purum ne & rectum (sit) opus ejus חלם.* Prov. XXI, 6. *Comparans thesauros per linguam mendacii &c.* Vulgat. *qui congregat.* LXX, ὁ ἐρεργῶν. Hominiis, lingua mendaci sibi consulentis, opus, operatio est, comparare, congregare thesauros. Et vers. 8. *puri opus rectum est חלם.* vers. 15. *operatores iniquitatis, iterum habentur.* Prov. XXIV, 12. *reddet homini חלם secundum opas suum.* Repetitur versu 29. Locus Prov. XXX, 20. allegatus est §. 35. Vidimus jam, quæ, & qualia, opera, vel operationes tribuantur his operatoribus, de quibus tot in libro Proverbiorum dicta concepta sunt.

§. XXXVIII. De Deo ipso locus superest, Prov. VIII, 22. *IEHOVAH possedit me, principium via sue; ante opera Ejus, חלם, ex quo (est.) Creatio ibi describitur prima, uti habent, quæ in contextu sequuntur.* Sed occurrit eadem vox etiam in Psalmis, idque duobus in locis. Psalm. XLVI, 9. *Ite, videre חלם opera IEHOVÆ, qui ponit vastitatem in terra.* Vers. 10. *Cessare faciens (est) bella, usque ad extremitatem terra; arcum frangit, & amputat hastam, curruis comburit igne.* Vers. 11. *Cessate, & agnoscite, quod Ego (sim) Deus: exaltabor inter gentes, exaltabor in terra.* Locus alter est, Psalm. LXXI, 5. *Ite, & videre חלם opera Dei, formidabilis opere super filios hominum.* vers. 6. *Venit (enim) mare in aridam, per fluvium,*

vium transiverunt pede, ibi letabimur in eo. Verl. 7. Dominatus est potentia sua aeternum, oculi ipsius gentes intuentur, (unde) rebelles non exaltabuntur sibi. &c. Scripsit Avenarius in Lexico fol. 632. מְעַשֶׂה operatio, opus. Invenitur tantum in Bibliis semel. Vt Plur. cum Affix. Prov. VIII, 22. Deinde ad vocem מְעַשֶׂה scribit: OPERATIO, opus. Bis repetitur in sacris Bibliis. Vt Psalm. XLVI, 9. LXVI, 5. Hæc Avenarius.

§. XXXIX. Utrobique Avenarius exposuit, OPERATIO, opus. Ergo & Locus Prov. VIII, 22. verti potest: ante operationes ejus. Ex contextibus verò Psalmorum duorum, XLVI, 9. & LXVI, 5. certum, manifestumque est, nihil ibi haberi de operibus Creationis primæ, Cæli terræque productricis. Nihil de creatione omnium hominum in homine primo. Nihil etiam de productione hominum ex Adamo lapso, de conceptione, & generatione in peccato. Certum id etiam est, utroque in loco de admirandis operibus Providentiæ divinæ, Ecclesiam, populumque Dei gubernantis, sermonem esse, Psalm. XLVI. Quod cessare faciat bella, quod arcum frangat, hastam amputet, currus igne comburat. Psalm LXVI. Quod mare vertat in aridam &c. Quæ descriptio illius Dei operationis est, quæ per mare, flumenque siccatum, populum suum traduxit. Neque cogimur Prov. VIII, 22. creaturas ipsas intelligere, vel, opera per creationem producta. Possumus intelligere operationes Dei creatrices. Etiam Synonymia id vocum suadebit. Quod enim prius dixerat: Principium VIÆ suæ: id postea dicit: ante OPERATIONES Ejus. Via Dei Creatoris, non creatura est producta, sed ratio sapientiæ potentiæque productricis. Sic operationes, non sunt opera producta, sed productrices operum.

§. XL. Sequitur ex his, Eos, qui Prov. XVI, 4. explicant de operibus à Creatore productis, vel prima, vel secunda, uti loquuntur, creatione, nullum ex toto Proverbiorum libro locum habere, pro interpretatione suâ. Sequitur etiam, Loca Scripturarum sacrarum plurima, verbum hoc usurpare de gubernatione divina admirabili §. 30. 31. 32. 33. 34. Etiam §. 35. cum de hominibus verbum illud effertur, alia eidem objecta vel effecta assignari, unde operatio operantis vel bona æstimatur, vel mala.

§. XLI. Supra §. 28. 29. adductus est Psalm. XXVIII, 4. Coniungimus Psalm. XCII, 5. *Nam iustificasti me, IEHOVAH.* וְיָצַדְתָּ עֲמָלִי *opere Tuo.* Vulgat. *in factura tua.* Pagnin. *in operibus tuis.* Dixerat vers. 3. *Ad annuntiandum mane MISERICORDIAM Tuam, & VERITATEM Tuam per noctem.* Misericordiam & veritatem operantis, sive operationem misericordia & veritate plenam cum latitia intuebatur. Dicit vers. 6. *Quàm magna sunt opera tua Iehovah, valde profunda sunt COGITATIONES Tuæ.* Admiratur operantis profundam sapientiam. Vers. 7. *Vir insipiens non cognoscit, & stultus non intelligit istud.* Viri insipientes, & stulti, qui non cognoscunt, & qui non intelligunt, mox describuntur, Impii felices, ex felicitate læti, superbi, contemptores. Vers. 8. *Cum floreant רשעים* (Vulgat. *peccatores.* Sed in Hebræo non est רשעים) *IMPII, sicut herba, & flores emittant omnes OPERARI iniquitatis, ut intereant in seculum seculi.* Sequuntur per reliquos omnes versus Psalmistius, Providentiæ divinæ, omnia moderantis, pios servantis, impios extirpantis, operationes, actionesque admirandæ, iustæ, sanctæ, profundæ.

§. XLII. *Tertium in Sententia Salomonæ Verbum est IEHOVAH, יהוה.* Quod plenum Majestatis divinæ Nomen est, solique vero, & vivo DEO, Creatori, Gubernatori que rerum omnium summo, potentissimo, sapientissimo, optimo, iustissimo, proprium. Non est huius loci, de Majestate huius Nominis disserere. Non enim circa hoc Nomen, quod Textum nostrum attinet, vel dubium est, vel dissensus. Hoc ad nostrum Contextum observamus, *septem* versibus continuis hoc Nomen esse expressum, esseque repetitum *versu nono.* Sic in versibus his novem *offies* exprimitur. Non hic tanti Nominis abusus est, silentio, venerandi, sed est vehemens excitatio, commotioque, & concussio animorum in omnibus, qui hæc legunt, vel audiunt, ut religioso metu, atque reverentia, tantæ Majestati debita, has sententias venerentur. Non enim concipere animo possumus, vel semel frustra atque otiose Nomen tantum esse expressum. Ad expressionem huius Nominis, corda se submitunt nostra, subsidunt genua, tremunt membra; agnoscimus omnem hominem, omnem vanitatem esse, vel, *totum hominem esse vanitatem totam,* Psalm. XXXIX, 6. Et quod hoc sit totus homo, vel *hominis totum: Deum time, & precepta ejus custodi.* Eccles. XII, 13. C 2 §. 43.

§. XLIII. Et hîc quidem abruptenda ANALYSIS est. Poterit autem, DEO volente, Disputatione alia absolvi. Poterunt etiam *Doctrina* addi, quibus instruamur, ad venerationem *divinæ Providentiæ*, ad *Invocationem DOMINI* ad *respondendum* prompti; quibus etiam *Impietatû* horror incutiat & concipiatur; & quibus *dies malus*, licet ab oculis impiorum longè remotus, eisdem obijciatur præsens & imminens; adhæc, quibus *Patientia*, & *Tranquillitas* in cordibus Piorum radiceatur.

Ut uberior sit materia differendi, quædam pro ratione temporis præsentis, quod inter Festa duo, *Paschatus & Pentecostes*, medium est, adjiciuntur.

- I. A&tor. I, 1. 2. *Quæ cœpit*, ἐν ἡρξάτο, IESVS facere, & docere, usque in diem, ἄχρι ἡς ἡμέρας, &c. Explicatur Capite eodem, vers. 22. Incipiens, ἀρξάμεν, à baptisate Ioannis usque in diem, quæcūq; τῆς ἡμέρας, ἡς, assumptus est à nobis. Glassius Philolog. Sacr. lib. 3. tr. 3. can. 3. *Quæ cœpit JESUS facere & docere, h. e. quæ fecit & docuit.* Adderem, ab initio. Sensu hoc: *Quæ ab initio fecit & docuit.*
- II. A&tor. I, 2. *Præcipiens Apostolis per Spiritum Sanctum*, διὰ πνεύματος ἁγίου, quos elegit, assumptus est. Potest ne phrasis: *Per Spiritum Sanctum*: ad verbum: ἀνελήφθη, assumptus est, vel, *elevatus est*, referti? N. Cassianus de Incarnat. Dom. l. 7. c. 17. inter argumenta Nestorii retulit: *Item qui (Spiritus S.) ei (Jesu) DONAVIT elevationem in cælum.* Ait (Lucas A&tor. I, 2.) enim: *Dans mandatum Apostolis quos elegit, PER SPIRITVM SANCTVM ELEVATVS EST.* Cassianus autem cap. 22. sensum sacrilegum, & novum audaciæ genus in corrumpendis divinis liceris, objicit. Ita ille, & Nestorianum sensum, & Nestorianam constructionem, rejecit.
- III. Referemus ne eam phrasin ad verbum, ἐξελέξατο, *elegit*? Sensus affertur optimus, sed videtur omnino adversari constructioni. Præcedit: ἐντεταλμένους τοῖς ἀποστόλοις. Sequitur nexu indivulso, διὰ πνεύματος ἁγίου, ὃς ἐξελέξατο. Sive Commainterferas, sive omittas, num cohærebit constructio: *per Spiritum sanctum quos elegit*? Speciem haberet, si diceretur: quos per

per Spiritum Sanctum elegit: vel, quos elegit per Spiritum Sanctum.

IV. Num verò ad Nomen, ἀποστόλοις, cui haeret immediatè, referemus? Non sunt incommodæ in se, quæ afferuntur, explanationes. Sed repugnat & phrasis, & textus. Phrasis, *Apostolus per Spiritum Sanctum*, non occurrit in Testamento novo. Textus requireret ad minimum, ἀποστόλοις τοῖς διὰ &c.

V. Itaque Phrasis, διὰ πνεύματος ἁγίου, per Spiritum Sanctum, ad Participium: ἐντειλάμενος, simplicissimè refertur. Ed enim ipse verborum nexus sine omni offensione deducit.

VI. Jam Quæritur. Phrasis est, ἐντειλάτο τοῖς ἀποστόλοις διὰ πνεύματος ἁγίου, *mandatum dedit apostolis per Spiritum Sanctum*: præstatne, mandatum illud aliunde afferre, an, id ostendere ex verbis ipsis? Existimamus autem in verbis ipsis haberi. Jesus mandatum dedit Apostolis, & hujus mandati, quod Apostolis dedit, ratio, atque causa, Spiritus Sanctus fuit.

VII. Mandatum illud datum est ipso ascensionis die Act. I, 2. ἡμεῖς &c. ἀνελήσθην. Quod dicitur vers. 2. ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, id explicatur versu 4. παρήγγειλεν αὐτοῖς. Ipsum mandatum fuit: ἀπὸ ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι. Act. I, 4. καθίστατε ἐν τῷ ὄρει ἱερουσαλὴμ, ἕως ἔτι &c. Luc. XXIV, 49. Ratio & causa mandati fuit, Spiritus Sanctus, quem Jesus glorificatus in Apostolos erat effusus: βαπτισθήσασθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἔμετα πολλὰς τὰς ταύτας ἡμέρας, Act. I, 5. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω &c, ἐφ' ὑμᾶς &c. ἐνδύσασθε δύναμιν ἐξ ὕψους Luc. XXIV, 49. Hæc ex ipsius Lucæ contextu desumpta sunt.

VIII. Glossa Ordinaria tria affert: Præcipiens Apostolis prædicare Evangelium PER Spiritum Sanctum, per quem prædicatum est Evangelium, quia verba inspirabat, & fiduciam tribuebat. Vel, præcipiens per Spiritum Sanctum. Quod enim Filius præcipit, hoc & Spiritus Sanctus. Vel, PROPTER Spiritum præcepit, Quia non præciperet, nisi Spiritus venturus esset, Præfertur ultima expositio prioribus duabus. Lorinus in Acta I, 2. p. 7. scribit: Præter allatas superius expositiones, hanc affert Glossa, id est, propter Spiritum Sanctum: Quia, inquit, Christus non præciperet, videlicet, ut ego interpretor, manere in Ierusalem, nisi Spiritus Sanctus venturus esse.

IX. Act. I, 3. παρέστη ἐν αὐτοῖς ζῶντα, præbuit seipsum vivum. Ita Vulgatus, Cornel. à Lap. παρέστη, id est, stetit, exhibuit,

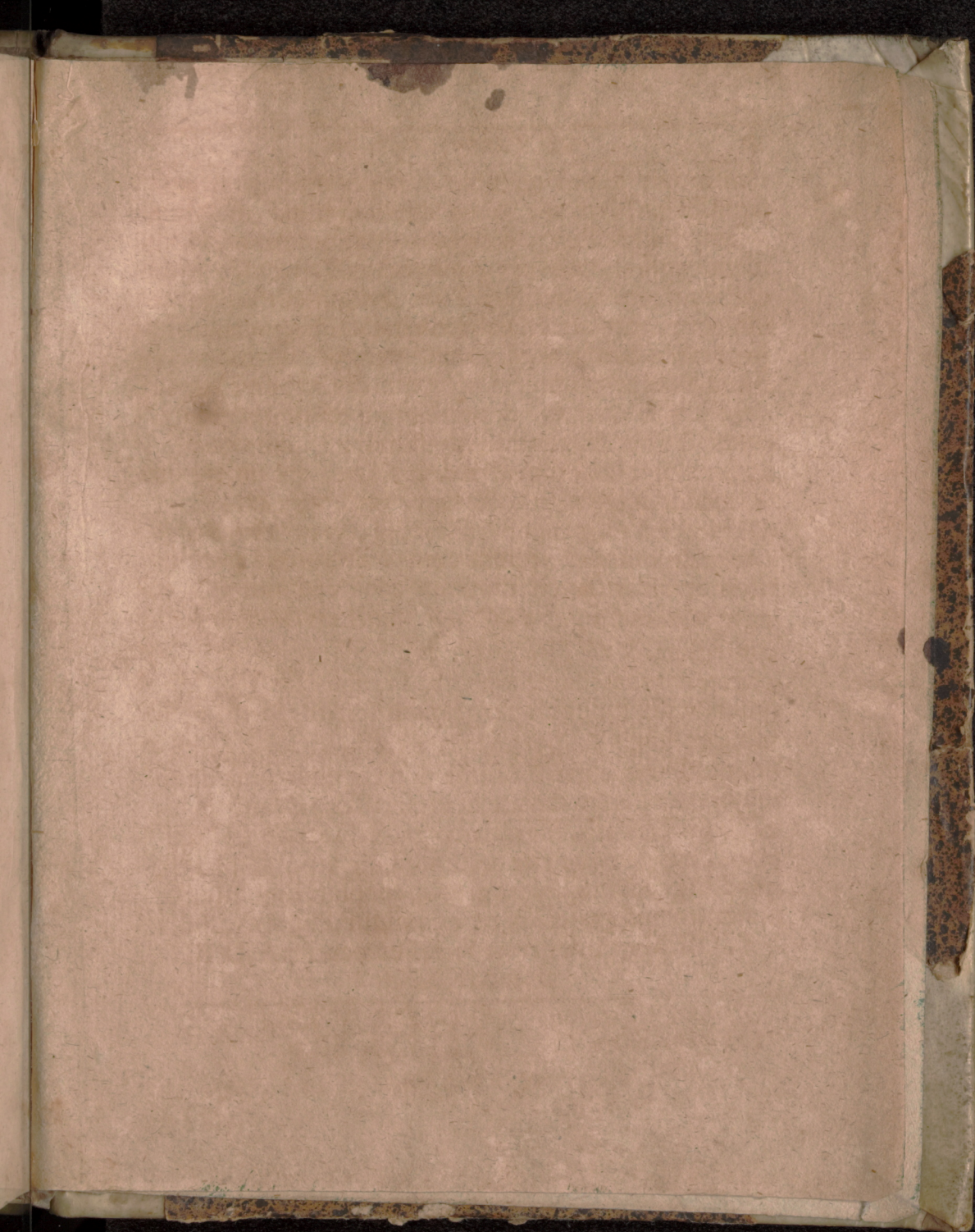
representavit ex morte redivivum, scilicet *SVSCITANDO SE*, & virtute divinitatus sua resurgendo, ac resuscitatus *SISTENS SE* vivum &c. *VTRVMQVE* enim significat *παρέστην*. Vis loci in Actis paralleli hanc interpretationem confirmat. Nam Actor. IX, 41. de Petro Lucas ait: *παρέστην αὐτὴν ζῶσαν*, stetit ipsam vivam, sc. *Ithabitham*, quæ mortua erat vers. 37. quam Petrus *ἀνέστην*, vers. 41. cum dixisset vers. 40. *Ταβιθά, ἀνάστηθι*. CHRISTUS ipse se *ἀποθανόντα*, mortuum, *ἀνέστην*, suscitavit, & sic *παρέστην* semetipsum vivum.

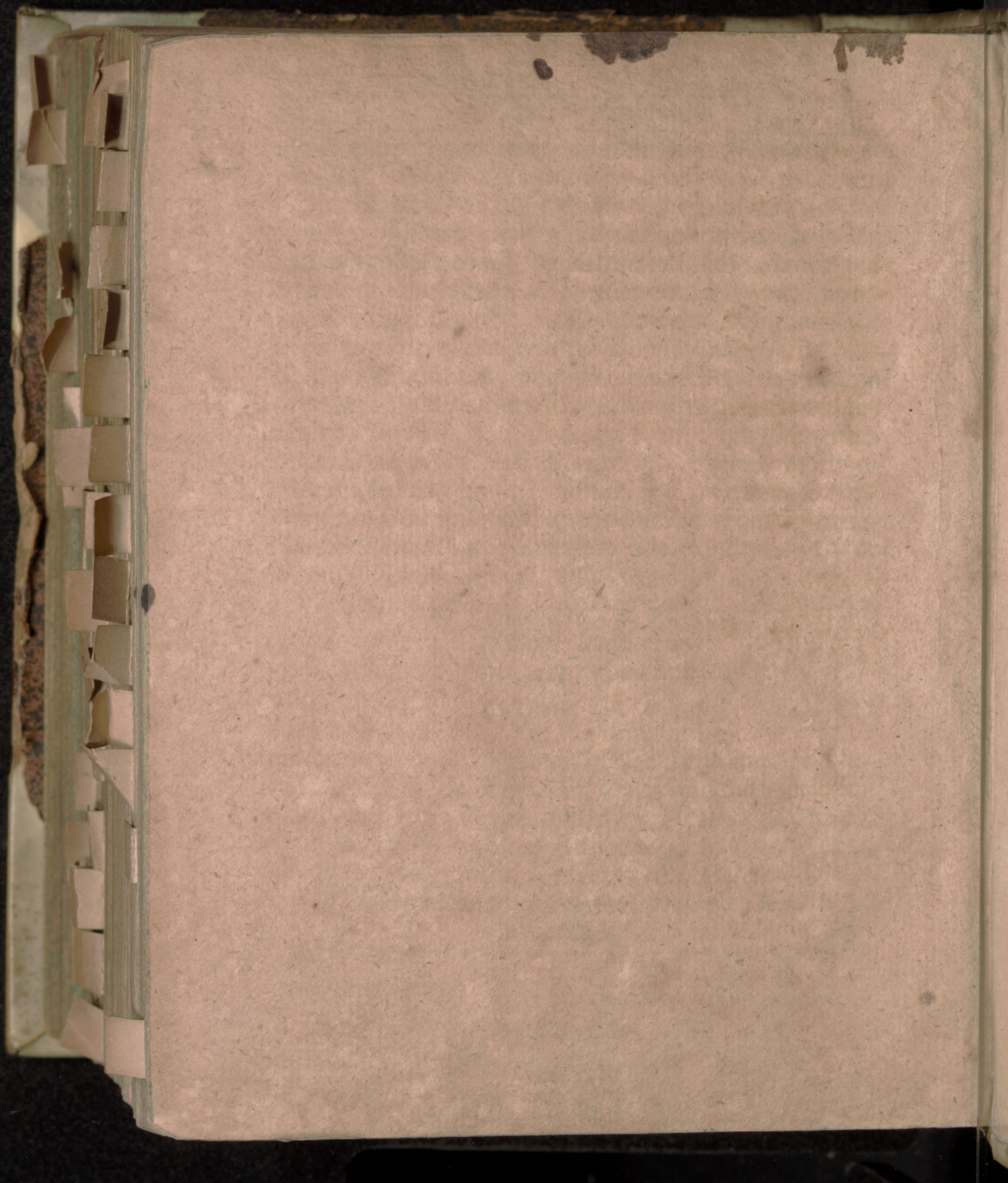
X. Cornelius à Lapide, Comm. in Acta, I, 3. p. 40. Quocirca Christus hic docuit materias & formas, ritusque singulorum Sacramentorum & Ordinum, quas *INSCRIPTVRA NVSPIAM* expressit &c. Atqui Lucas, qui Acta scripsit, nobis aliud suggerit. Conversans cum discipulis JESUS, ex Scripturis docuit. Luc. XXIV, 26. Nonne hæc oportuit pari Christum &c. vers. 27. Et incipiens à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis *IN OMNIBVS SCRIPTVRIS*, quæ de ipso erant. vers. 31. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & *APERIRET NOBIS SCRIPTVRAS?* vers. 44. Necesse est, impleri omnia, quæ *SCRIPTA* sunt in Lege Moïsis, & Prophetis, & Psalmis de me. Vers. 45. Tunc aperuit illis sensum, *VT INTELLIGERENT SCRIPTVRAS* Vers. 46. Et dixit eis: Quoniam *SIC SCRIPTVM EST*, & sic oportebat &c. vers. 47. *ET PRÆDICARI* (scilicet, ut versu antecedente dixit, *VTI SCRIPTVM EST*) in nomine ejus &c. in omnes gentes &c.

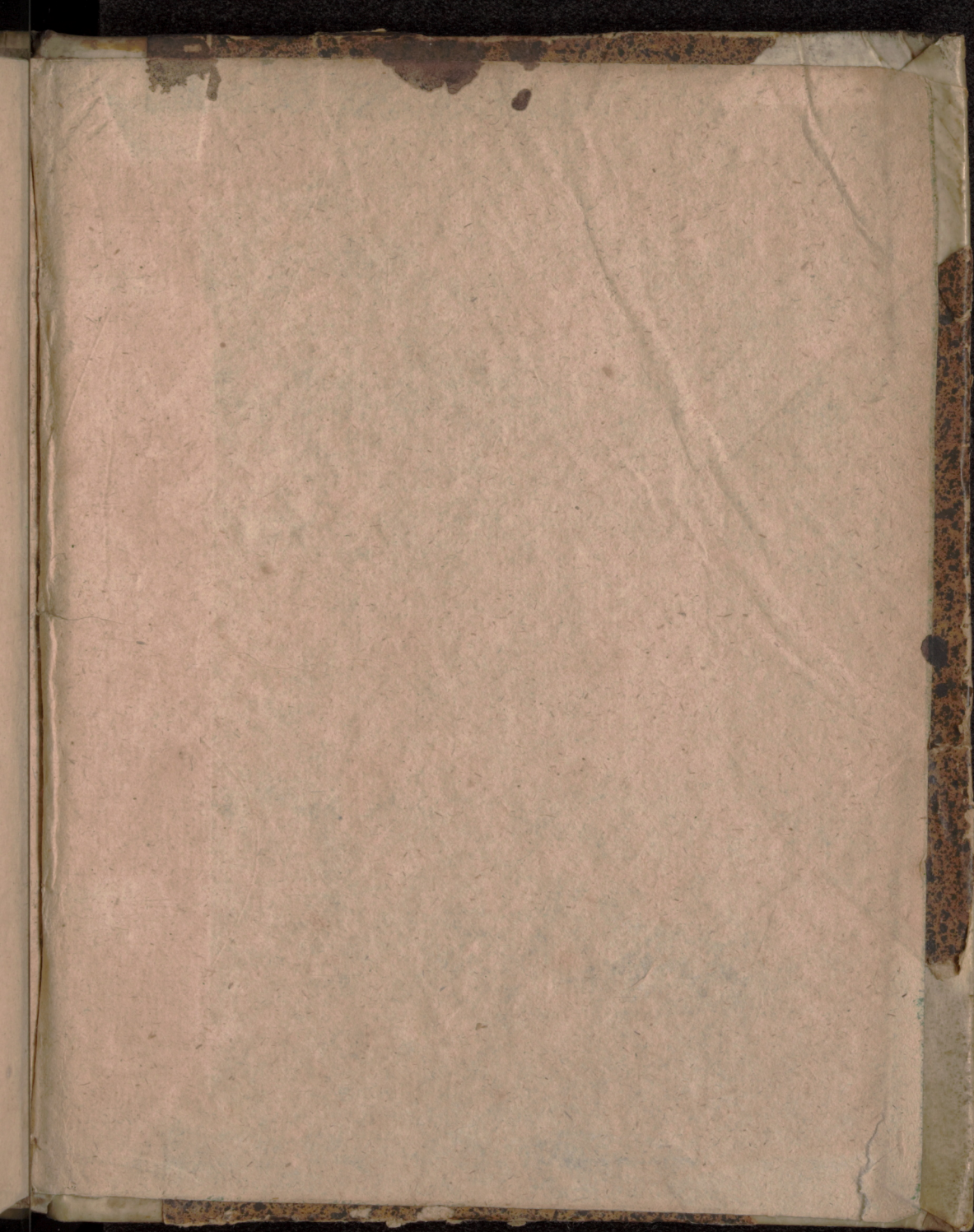
XI. Act. I, 4. καὶ συναλιζόμενοι. Respicit ad hoc, vers. 6. οἱ μὲν ἐν συνελθόντες. Convenere Apostoli, JESU DOMINO eos convocante, congregante. Congregabantur in die Ascensionis, qui intra dies quadraginta variè dispersebantur.

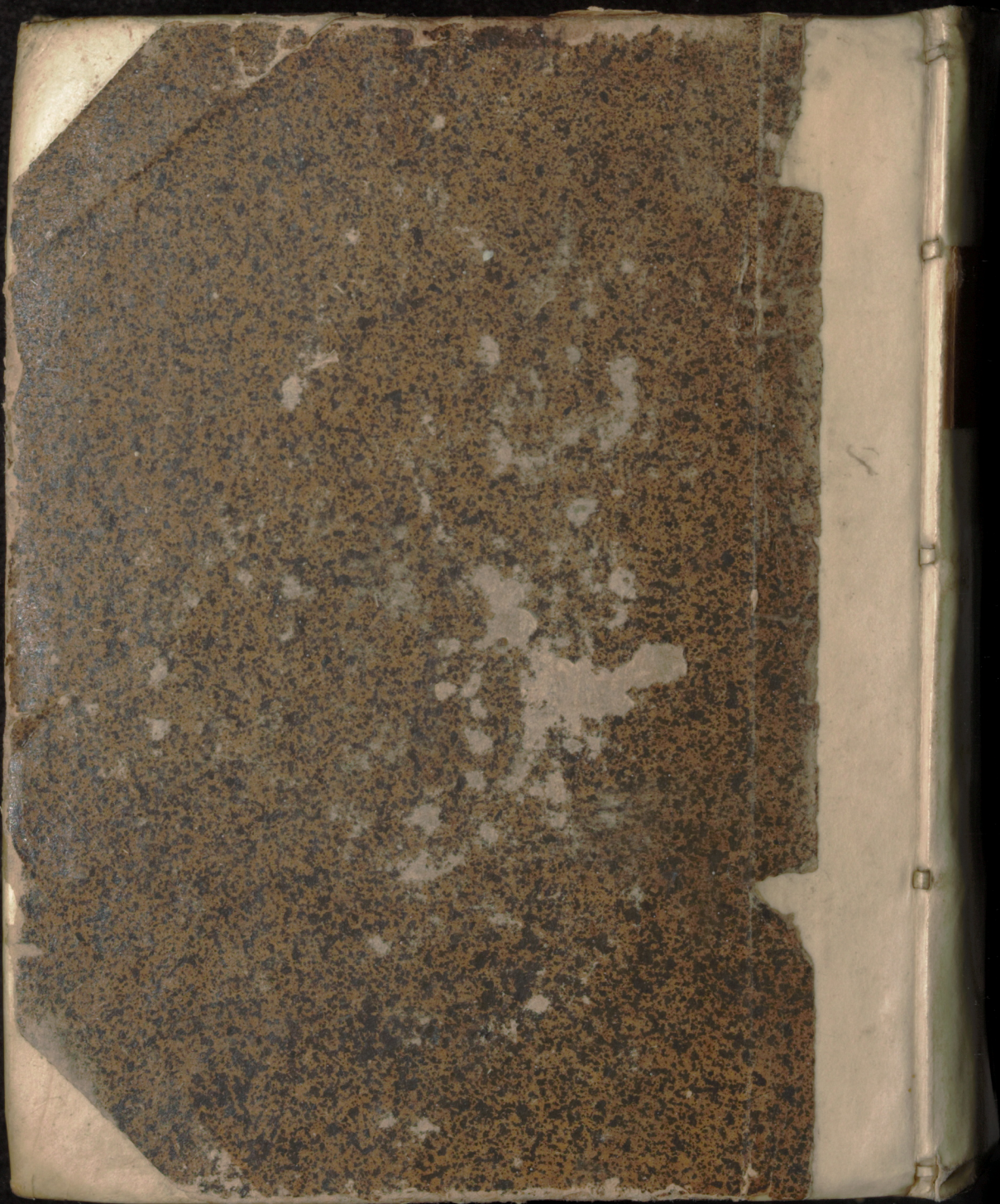
XII. Ab initio versus 6. οἱ, uti ab initio versus 3. οἱς. Utrumque de iisdem. Scilicet, de Apostolis vers. 2.

XIII. Actor. I, 15. Vulgatus: Erat autem turba *HOMINVM* simul, fere centum viginti. Præstat vertere: *NOMINVM*. Nam & Græcè est, *ὀνόματων*. Et vis locutionis hujus ex Scripturis est evolvenda. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, *ἰεῖς* tres sunt, non autem *ὀνόματα* τρία, Nomina tria, sed *ὄνομα* ἓν, Nomen *VNV*M. Petrus, Jacobus, Johannes, Act. I, 13. uti tres sunt homines, sic Nomina tria. FINIS.

istit, & ab utroque, tum à Patre (π), à Filio (ϵ), ab aeterno procedit. Praeterea, quod רוח חיים Spiritus precum rationum appelletur, titulo etiam רוח חיים gratiae eum condecorari animadvertimus, & discimus, quod in illis, super quos eterna virtutum aliarumque excellentissimum (σ) pro singulari clementia exciter, qui spiritualibus motibus non repugnantem summamque misericordiam benivolenticeatur. Evidentissimum namque gratum est, quando Spiritus Sanctus non gratiam (τ) recipit, sed etiam de divina gratia facit omnes pios, quotquot eorum carnata carne luctari necessum habent, & per gratiamque beneficiorum considerationem facile se induci patiuntur, ut coelesti illa ac effluvia Spiritus Sancti gratia indignos se fore prodant. Quapropter ante omnia, ne tristitiammodi dubitationibus nimium indulgeant, & subsecuturae divinae irae gravitate

B 3

te

V. 26.

XXII. 1. adde symbola fidei nostrae Nicaenae & Athanasianae. Graecorum nonnullorum, πνεῦμα ἅγιον ἐκ τῆς πατρὸς διὰ τῆς προσερχόμενον Spiritum Sanctum à Patre per Filium sententem profitentium, confessionem neque cum literis conformem, neque accuratam satis & sententem pronunciamus.

I. 4. 5.

II. 6. Eph. IV. 7. itemque 1. Tim. IV. 14.